

ehhez kapcsolódva kimerítően foglalkozik az ellátás és a szállítás akkoriban igencsak súlyos problémáival.

Nem maradt el a törökök erejének értékelése sem. A védősereg létszámáról egymásnak teljesen ellentmondó adatok állnak rendelkezésünkre, így pontos számokat nem is lehet mondani; a 10 000 fő körüli látszik a legvalószínűbbnek. Nem feledkezett meg a szerző a török parancsnokról, az idős Abdurrahman pasáról, részletesen megismerjük életét, tevékenységét a körülzárt Budán. Általában nagy gondot fordít a törökök védelmi erőfeszítéseinek bemutatására, tisztelettel beszél hősiességükről, s bizonyos részvétet is mutat a legyőzöttek iránt.

Az egész könyvben mindenütt, de itt különösen nagy figyelmet fordít a szerző a magyarokra. Minden megmozdulásukat feljegyzí, akár közemberről, akár főúrról van szó. Az ő esetükben is kísérletet tesz a harcolók létszámának megállapítására, de minthogy csak ide-

gen források adatait ismerjük, nagy a bizonytalanság.

A könyvet gondosan válogatott képanyag illusztrálja, mely elősegíti, hogy magunk elé képzelhessük az elbeszelt eseményeket. Három térképvázlat mutatja be a színhelyet, ezek közül az első, amely Budát és környékét ábrázolja, meglehetősen elnagyolt, pontatlan (pl. az ütegállások nem a megfelelő helyen vannak), a Vár rajza túlzottan sematikus, a második térkép esetében pedig néhány fontos felirat és épületek berajzolása hiányzik.

Mindent összevetve, ifj. Bartha János könyve, némely problematikus pontjai ellenére is, bátran ajánlható minden, a törökör iránt érdeklődő olvasó számára, mert a források és a tényanyag kitűnő feldolgozása, a színes stílus és a közérthető megfogalmazás olvasmányossá és haszonnal forgathatóvá teszi a könyvet.

Domokos György

JAN WIMMER

WIEN 1683

Dzieje kampanii i bitwy

(Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa, 1983. 483 o.)

JAN WIMMER

DER ENTSATZ VON WIEN 1683

(Verlag Interpress, Warszawa, 1983. 304 o.)

A folyóiratunk olvasói előtt is jól ismert lengyel hadtörténész, akit szerzőink között is szerencsénk volt már üdvözölni, a háromszázadik évfordulóra készülödvé ismét elővette az őt már negyedszázaddal korábban is foglalkoztató témát. A Wanda Wasilewska Hadtörténelmi Intézetben megszületett nagylélegzetű tudományos munkát „Bécs, 1683. A hadjárat és a csata története.” címmel a Lengyel Honvédelmi Minisztérium Kiadója jelentette meg, míg német nyelven a tudományos apparátus nélküli, némileg rövidített és kis mértékben átszerkesztett változatot „Bécs 1683-as felmentése” címmel a varsói Interpress Kiadó adta közre.

Jan Wimmer a legszélesebb forrásbázis alapján és az egész korábbi irodalom bevonásával, egyetemes történelmi összefüggéseiben dolgozta fel az európai

hadtörténelem egyik legjelentősebb csatáját. A historiográfiai bevezetést követően a lengyel változat első fejezetében a szerző vázaltszerűen a korábbi évszázadok lengyel—oszmán kapcsolattörténetét villantja fel, hogy azután részletesebben szólhasson a XVII. századi oszmán expanziós törekvésekről, amelyek középpontjába az 1672/76-os lengyel—török háborút állítja. A német változatban önálló fejezetté nőtt a Lengyel Királyság és az Oszmán Birodalom XVII. századot megelőző történelmi útjának bemutatása. Az 1683-as háború genezise itt a második fejezetet alkotja. Ezt a bevezetést mindkét kiadásban „A magyar kérdés — az 1683-as háború közvetlen oka” című alfejezet zárja le. A szerző ebben bemutatja a Habsburg-uralommal szemben a Királyi Magyarországon kibontakozott mozgalmakat, meg-

mozdulásokat és részletesebben szól a Thököly-felkelésről.

A lengyel második és a német harmadik fejezet a háborús konfliktusban érdekelt hatalmak, a Lengyel Királyság, a Habsburg-birodalom és az Oszmán Birodalom adott belső helyzetét és külpolitikai törekvéseit mutatja be, majd ismerteti az egyes haderőket, azok szervezését, felszereltségét, harcászati alapelveit és kiemelkedő hadvezéreit. Mindkét változat következő fejezete a háborúhoz vezető közvetlen előzményeket, a magyar felkelés tényreését, a lengyel—osztrák szövetséghez vezető tárgyalássorozatot és a háborús előkészületeket tárgyalja. A német fejezet élén újabb európai körképet is felvázol a szerző, hogy a továbbiakban világos legyen a többi európai hatalom aktuális állásfoglalásainak a háttere.

Az 1683-as hadjárat első, július 15-ig terjedő szakaszával a lengyel negyedik és a német ötödik fejezet foglalkozik. Részletesen szól Jan Wimmer az oszmán hadak magyarországi felvonulásáról, a császári-királyi haderő kudarcba fulladt tavaszi offenzívájáról és az oszmán hadak Bécs alá nyomulásáról. Mindkét kötetben ezt követően külön fejezetben tárgyalja a lengyelországi mozgósítást. A lengyel hatodik, illetve a német hetedik fejezet az augusztus 13-ig terjedő további eseménysorozat bemutatása előtt részletesen ismerteti Bécs védműrendszerét és védőseregének lehetőségeit. Ezt követően részletezi az oszmán ostromelőkészületeket, az alsó-ausztriai fegyveres összecsapásokat, valamint Thököly haderejének felső-magyarországi ténykedését. A következő fejezet mutatja be a bajor, frank, szász és lengyel felmentő seregek felvonulását. Ugyancsak ez tárgyalja a felmentő hadműveletekre vonatkozó elképzeléseket. Kimutatja, hogy a nyugati irányból való felmentés elképzelése egymástól függetlenül egyidőben született még Lotharingiai Károly herceg és Sobieski János király haditanácsán. A végső döntést hozó stettelsdorfi haditanácsról részletesen beszél a szerző. Ekközben azt hangsúlyozza, hogy Lotharingiai Károly elsősorban gyors döntést, míg Sobieski János megsemmisítő győzelmet kívánt elérni. A haditanácshoz csatlakozó részben ismerteti még a Dunán való átkelést, a Tulln körzetében végrehajtott csapatösszevonást.

A lengyel nyolcadik és a német kilencedik fejezet elején bemutatja a szeptember 12-i csata helyszínét, a szemben álló erőket, a felmentő hadak előrenyomulását a Bécsi Erdőn keresztül. Ezt követően drámai erővel eleveníti meg

a csata egyes fázisainak történéseit. Réalis képet ad mind a császári-királyi és szász erőkből álló csoportosítás, mind a lengyel erők, mind a birodalmi hadak hősi küzdelmeiről. Nem kerüli meg a történetírásban régóta vitatott kérdést a fővezérséget és a győzelemben játszott döntő szerepet illetően. Bizonyítja, hogy Sobieski János nemcsak formálisan volt fővezér, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a többi hadvezérnek, főleg Lotharingiai Károlynak, módja nyílt önálló döntések hozatalára a csata egyes fázisaiban. Végül nyomatékosan kidomborítja, hogy a szövetséges hadak győzelme valamennyi résztvevő közös diadala volt.

Jan Wimmer a lengyel kilencedik és a német tizedik fejezetben először a győztes szövetségesek között a továbbiakat illető nézeteltéréseket, az újabb hadmozdulatokra vonatkozó terveket mutatja be. Ezután ismerteti az esztergomi hadműveletet a szeptember 18—október 28. közti időben, a Duna mentén való előrenyomulást, az október 7-i és 9-i párkányi csatát, Esztergom október 27-i visszafoglalását. Ebben a fejezetben végig nagy figyelmet fordít a magyar lakosság magatartásában beállt változásra, az oszmán erőktől való elfordulásra, sőt az oszmánellenes hadjáratba való bekapcsolódásra. A következő fejezetben december 13-ig követi nyomon a felső-magyarországi harccselekményeket, amelyek a lengyel földre téli szállásra visszatérő lengyel hadakhoz fűződnek. További önálló fejezetben tekint ki a szerző a podóliai és moldvai lengyel—török összecsapásokra, amelyek 1683 októberétől 1684 áprilisáig zajlottak le.

A lengyel szöveg utolsó, tizenkettedik fejezete rövid összefoglalást ad a háború további folyásáról az 1699-es békekötésig, ugyanakkor hasonló tömörséggel bemutatja, miként tükröződött Bécs 1683-as ostroma és felmentése a szépirodalomban és a képzőművészetekben. A német változatban önállósult a két kérdéskör. A tizenharmadik fejezetben Jan Wimmer az 1683-as hadjáratnak a Lengyel Királysággal kapcsolatos eredményeivel foglalkozik bővebben, és csak epilógusként foglalja össze a háború további eseményeit. A tizennegyedik fejezetben a Bécs alatti keresztény diadalnak a kortársak és az utódok tudatában játszott szerepét idézi fel. Bemutatja, hogy a legkülönbözőbb műfajú írások szerzői nemzeti hovatartozásuk szerint emelték ki, ki-nek köszönhető a diadal. Érthetőnek véli, ha a lengyel alkotások a nagy győzelmet Sobieski János nevéhez kap-

csolták, és a későbbiekben a lengyelek az ő személyében látták az elveszett nemzeti nagyság egyik megtestesítőjét. Ezt követően felidézi a lengyel hagyományápolást, és kiemeli, hogy a szövetségesek együttes diadalában játszott valóban kiemelkedő lengyel hozzájárulásra való emlékezés a későbbi nehéz időkben jelentős erkölcsi erőt adott.

Talán ebből a rövid tartalmi ismertetésből is nyilvánvalóvá vált, hogy

mind tartalmilag, mind módszertanilag rendkívül fontos, magyar szempontból is értékes művel állunk szemben. Jan Wimmer kutatási eredményei bizonyára bele fognak épülni a hazai művekbe is, és további rész kérdések feltárására fognak ösztönözni az oszmán uralom alóli felszabadító háborúban való magyar részvétellel kapcsolatosan is.

Z. J.

VOENNO-ISZTORICESZKIJ ZSRNAL

(Szovjetunió)

1984. 1—12. sz.

Az ismertetett tanulmányok sorát V. *Andrianov*: „A partizánalakulatok szervezeti felépítése a háború éveiben” c. (1. sz., 38—46. o.) munkájával kezdjük. A háború alatt az ellenség hátában partizáncsoportok, földalatti szervezetek, speciálisan kiképzett és oda irányított, vagy a frontmozgások következtében odakerült katonai alakulatok folytattak harcot. A partizáncsoportok feltöltési bázisát a polgári lakosság képezte, jelentős mértékben olyan egyének, akik először vettek kézbe fegyvert. Éppen ezért az első időkben a csoportok kiképzettségének szintje igen alacsony volt, sokan csak a harc menetében sajátították el a szükséges katonai ismereteket.

A felkészítés után a csoportok vagy a helyükön maradtak, amíg a front átvonult, vagy az ellenség hátába irányították őket. Sok esetben a partizáncsoportokat katonákból és belügyminisztériumi fegyveres testületek embereiből szervezték. Kievdben pl. 1941 júliusában—augusztusában két partizánezredet szerveztek 2296 fős létszámmal, főként határőrökből és a Nyugat-Ukrajnában szolgált NKVD-s (Belügyi Népbiztonság) munkatársakból. Az ezredeket hamarosan az ellenség hátába irányították, ahol azok Novograd—Volinszkij, Korszuny, Kiev, Cserkasszi térségében tevékenykedtek.

A háború kezdeti szakaszában gyakran partizáncsoportokká alakultak át azok a speciális alakulatok is, amelyeket az arcvonal közelében az átobott kémelek, diverziósok, az illegálitásban lévő diverziós csoportok elleni harcra hoztak létre.

Különösen a háború első időszakában az ellenség mögöttes területeire gyakran dobtak át szervező csoportokat, amelyek aztán csapatokat, időnként nagy létszámú egységeket szerveztek. Az ilyen szervező csoportok létszáma 10—25 fő volt

(parancsnok, komisszár, felderítő, rádiós, egészségügyi, robbantó szakember és néhány harcos). A szervező csoportok különösen jelentős szerepet játszottak a nyugati területeken, ahol az ellenség gyors előrenyomulása miatt nem volt idő partizáncsoportok előzetes felkészítésére.

A partizánalakulatok szervezeti formája rendkívül sokféle volt, a katonai, gazdasági és más tényezőktől függően.

A Nagy Honvédő Háború idején a partizánok főként lövészfegyverekkel voltak fölfegyverezve, a németek pedig páncélosokat és gépi vontatású tüzérséget vetettek be ellenük, a repülőek lehetővé tették a felderítést. A rádiókapcsolattal szemben a partizánok tehetetlenek voltak. A németek sokkal mozgékonyabbak voltak mint a partizánok. Mindez lehetővé tette büntető-hadműveletek szervezését.

Ez megkövetelte új, hatékony módszerek kidolgozását, a szervezeti formák állandó tökéletesítését. Idejében leállították a nagylétszámú, nehezen mozgó partizánegységek széles körű szervezését. Viszont minden csoportban szerveztek diverziós alegységet, mert pl. egy katonai szerelvény megsemmisítése sokkal hatásosabb volt, mint egy nagylétszámú alakulat ellen vívott tartós harc.

A partizáncsoportok szervezeti formái és harci módszerei jelentős mértékben függtek a földrajzi viszonyoktól. A nagy erdők, mocsarak, növényzettel fedett hegyek alkalmasak voltak mind a kis-, mind a nagylétszámú csoportok tevékenysége számára, az ellenség számára pedig megnehezítették technikai fölényének kihasználását. A sztyeppés területen nagylétszámú csoportok csak úgy folytathattak harctevékenységet, ha meneteket hajtottak végre. Itt inkább kislétszámú, főként diverziós és felderítő csoportok tevékenykedtek.